

УДК 37.02-057.87

Т. ШУТЬКО

Севастопольський медичний коледж імені Жени Дерюгіної

**ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ
КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
МОЛОДШИХ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ**

У статті обґрунтовуються критерії та рівні сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів у вищому медичному навчальному закладі I-II рівнів акредитації.

Ключові слова: комунікативні якості, рівні та критерії сформованості комунікативних якостей.

Постановка проблеми. Головним орієнтиром у підготовці до професійної діяльності є особистість, яка повинна бути фізично здорова, морально і етично вихована, комунікабельна, має широкий кругозір, розвинуті інтелектуальні, організаторські і управлінські здібності. Реалізація даної мети має свої особливості під час підготовки у вищому медичному навчальному закладі I-II рівнів акредитації.

Мета діяльності коледжу полягає в підготовці майбутнього фахівця, який наділений професіоналізмом, гуманітарною культурою, інтелігентністю, уміє поєднувати теоретичні знання з практичними вміннями при виконанні професійних завдань. В цьому контексті завданнями роботи навчального закладу стають формування нового мислення студента і викладачів; розробка і реалізація методики, що передбачає в змісті, формах вивчення професійних дисциплін – формування комунікативних якостей. Таким чином, мета навчання молодшого медичного спеціаліста – професійна підготовка працівника, здатного до творчої професійної діяльності і саморозвитку відповідно до соціального замовлення суспільства, і її досягнення потребує сьогодні педагогічного пошуку в нових суспільних умовах.

Соціальний ідеал, що склався по відношенню до молодших медичних спеціалістів як професійної категорії, однозначно наголошує на їхній близькості до пацієнтів, яка повинна досягатися не тільки за рахунок того, що вони проводять з ними багато часу, але і за рахунок розвитку якостей, які допомагають їм у практичній роботі [2]. Від молодшого медичного працівника вимагається значний професіоналізм в усіх діях, причому важливо включати до цього поняття не лише здатність технічно правильно, грамотно виконувати професійні маніпуляції, приписи лікаря, а й спокійний і м'який підхід до пацієнтів та їх близьких, довірливі відносини, що забезпечуються сформованими на високому рівні комунікативними якостями [1]. Адже у спілкуванні з пацієнтом має значення і характер відносин між ним і медиком: довіра – недовіра, симпатія – антипатія; самооцінка, рівень авторитету. Високу професійну вартість має здатність уважно слухати, вислухавши – проаналізувати, потім правильно використовувати інформацію в професійній діяльності. Отже, ці вимоги мають бути враховані та певним чином відображені в змісті професійної підготовки майбутнього молодшого медичного спеціаліста.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивчення особливостей медичної діяльності та професійної підготовки майбутнього молодшого медичного спеціаліста здійснювалось Л. Артемчук, Л. Дольніковою, О. Кривонос, М. Лісовим, О. Уваркіною та іншими. Прямо чи побічно, ці дослідження торкалися й різних аспектів формування його особистості. Однак у прямій постановці проблема формування комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів ще не була предметом самостійного наукового дослідження.

У процесі шкільної освіти комунікативні якості особистості в контексті її формування розглядали такі вчені, як Н. Соколов, К. Ушинський, А. Хараш. Вони вважали важливим завданням освіти підготовку учнів до практичної діяльності, для якої необхідні

реальні прикладні знання [7]. Екстраполюючи цю думку на проблему майстерності молодшого медичного спеціаліста, можемо стверджувати, що знання про комунікативні якості особистості та шляхи їх формування є важливим прикладним аспектом професійної підготовки медика, а отже, повинні розглядатися як вагомий компонент загальнопрофесійних знань.

Відповідно, **мета** статті полягає в науковому обґрунтуванні характеристик сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів у професійній підготовці зі змістової та процесуальної точок зору.

Викладення основного матеріалу. На основі аналізу науково-педагогічної літератури в галузі професійної підготовки, особливостей організації навчального процесу в вищому медичному навчальному закладі I-II рівнів акредитації, вивчення особливостей професійної підготовки емпіричним шляхом визначено, що у сучасній педагогіці освіта розуміється як сукупність навчання і виховання, що забезпечує готовність особистості до виконання соціальних і професійних ролей. Такий підхід дозволяє успішно впливати на формування особистості майбутнього фахівця, забезпечує гуманістичну спрямованість педагогічного процесу освітнього закладу, а також здатен допомогти студентам в адаптації до сучасних соціальних умов. Тому на всіх рівнях професійної підготовки студентів особливу увагу приділяємо поступовості і наступності.

Умови, які б сприяли інтелектуальному та професійному зростанню майбутнього фахівця, можливо створити тільки у освітньому середовищі, яке забезпечує індивідуалізацію та є джерелом необхідної інформації. Взагалі, під освітнім середовищем розуміють сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [4, 5]. Оскільки ж навчальний процес є водночас і процесом комунікації, його потенціал у формуванні комунікативних якостей тих, хто навчається, є беззаперечним.

Водночас, проблема цілеспрямованого педагогічного впливу на формування комунікативних якостей студентів вищих медичних навчальних закладів I-II рівнів акредитації у професійній підготовці залишається на практиці майже не вирішеною. Рівень готовності викладачів медичного коледжу до формування у студентів комунікативних якостей також бажає кращого, що вказує на необхідність попередньої підготовки до такого виду роботи. Зокрема, необхідно володіти знаннями про сутність зазначених якостей та показники їх сформованості як динамічні, підвладні педагогічному впливу характеристики.

Аналіз філософської, психологічної, педагогічної, соціально-педагогічної літератури, з урахуванням специфіки професійної діяльності в медичній сфері, дозволив визначити наступні критерії сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів: мотиваційний, компетентнісний, морально-деонтологічний, організаційно-комунікативний, проєктивно-конструктивний (табл. 1).

Зміст даних критеріїв становить наступне:

1) мотиваційний: усвідомлення зацікавленості в продуктивній комунікації, розуміння важливості знань, умінь та навичок, необхідних для цього, наявність потреб, бажання та інтересу до опанування процесу взаємодії з людьми; сформованість позитивного ставлення до навчальних занять, позитивна життєва мотивація студентів (прояв ініціативи, активності, власної думки), в основі яких лежать головні принципи, що характеризують особисту діяльність: емоційні, пізнавальні, вольові, соціальні і матеріальні; зорієнтованість на взаємодію з суб'єктами професійного спілкування, до яких відносимо пацієнтів, їх близьких, а також колег та співробітників;

2) компетентнісний: цілісне розуміння сутності та компонентів способів взаємодії з оточуючими; чітке уявлення про комунікативні якості, сформованість навичок праці в групі, колективі, володіння різноманітними соціальними ролями, знання мови та її комунікативних нормативів;

Таблиця 1

Критеріальні характеристики сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів

Критерії	Показники	Методи діагностики
Мотиваційний	Сформованість переконання в необхідності взаємодії на основі базових потреб людини в пізнанні, спілкуванні, творчій самореалізації, які задовольняються в навчально-пізнавальній, комунікативній і творчій діяльності; зорієнтованість на гуманістичну взаємодію з суб'єктами професійного спілкування	Спостереження, бесіди, анкетування; вивчення характеристик студентів, моделювання комунікативних ситуацій на навчальних заняттях та поза ними; співбесіди з викладачами щодо особливостей конкретних студентів
Компетентнісний	Знання норм і правил міжособистісної взаємодії, а також здатність давати соціально-психологічний прогноз комунікативної ситуації, в якій доведеться спілкуватись; соціально-психологічно програмувати процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації; „вживатися” в соціально-психологічну атмосферу комунікативної ситуації; здійснювати соціально-психологічне управління процесами спілкування в комунікативній ситуації	Спостереження, бесіда, аналіз результатів діяльності студентів (творчих завдань, рефератів, усних виступів, проєктів, саморобок тощо)
Морально-деонтологічний	Позитивне ставлення до професійних обов'язків, уміння спілкуватись із пацієнтом на довірчих засадах, наявність виражених етичних принципів, уміння уникати комунікативних бар'єрів психологічного характеру, стійкі соціально-позитивні переконання	Спостереження, самоспостереження, бесіди, анкетування. Зведений бланк оцінювання
Організаційно-комунікативний	Здатність до самоконтролю та саморегуляції; вміння планувати та контролювати власні дії в плані самоорганізації та вибудовування взаємин з оточуючими	Спостереження, бесіди, анкетування; моделюючи та ігрові завдання з подальшим педагогічним аналізом
Проективно-конструктивний	Здатність проєктувати та забезпечувати адекватний прояв комунікативних якостей, сформованість уявлень про позитивне самоствердження в професійному становленні	Спостереження, бесіда, аналіз результатів діяльності студентів (творчих завдань, рефератів, усних виступів, проєктів, саморобок тощо)

3) морально-деонтологічний: дотримання норм професійної етики як особистісно прийнята норма поведінки, висока професійна працездатність, вміння працювати в умовах дефіциту часу, толерантність щодо емоцій хворої людини, стійкість до стресів, вміння переборювати негативні емоційні стани;

4) організаційно-комунікативний: здатність будувати конструктивні взаємини з оточуючими, реалізація комунікативних умінь відповідно до актуальних життєвих цілей, здійснювана на рефлексивній основі;

5) проєктивно-конструктивний: забезпечення прояву комунікативних якостей відповідно до потреб ситуації, здатність до розвитку своєї комунікативності у професійній взаємодії.

Методами дослідження сформованості комунікативних якостей були обрані спостереження, бесіда, вивчення характеристик студентів, анкетування, моделювання ситуацій, тестування студентів, що застосовувалися як на етапі констатувального, так і формульовального експерименту.

У ході дослідницької роботи було виділено три рівні сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів: егоцентричний, ситуативний та гуманістичний (див. табл. 2).

Таблиця 2

Рівневі характеристики сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів

№ п/п	Рівень сформованості комунікативних якостей	Характеристики майбутнього молодшого медичного спеціаліста як суб'єкта вияву комунікативних якостей відповідно до визначених критеріїв
1.	Егоцентричний	Низький розвиток емпатії характеризує відсутність турботи про почуття інших, у роботі виділяє насамперед не професійні цілі, а особисті проблеми; рефлексія – одностороннього захисного характеру; ідентифікація відсутня, не має чітко визначеної мети; децентрація носить діловий характер, поведінка адаптивна, нездатні чітко виділити власну позицію і скоординувати її з позицією іншої людини в процесі взаємодії.
2.	Ситуативний	Обмежений ситуативними проявами емпатії; рефлексії – з недостатньою саморегуляцією; професійне середовище сприймає не диференційовано; при достатньому вмінні відокремити свою власну позицію не може чітко виділити і прийняти позицію партнера, відмінну від своєї власної.
3.	Гуманістичний	Повністю сформовані комунікативні якості: емпатія – у формі співчуття пацієнтам; рефлексія характеризується баченням себе в дзеркалі життя інших людей; ідентифікація проявляється включенням у свій внутрішній світ мотивів і установок інших людей, переходом їх на індивідуально-значимий рівень; здатність здійснювати подальший розвиток соціальних норм і еталонів; високий розвиток децентрації у міжособистісній взаємодії при збереженні самоідентичності.

Під час професійної підготовки майбутніх молодших медичних спеціалістів акцент на формування комунікативних якостей дає можливість студентам поступово, поетапно усвідомити індивідуальні особливості своєї комунікативної сфери, здійснювати їх подальший аналіз. У цей період, на думку дослідників, кожен студент повинен розробити власні прийоми компенсації тих індивідуальних особливостей, які зумовлюють ускладнення зовнішнього і внутрішнього плану професійної діяльності; знижують рівень залежності від думки інших людей; виділяють власну систему поглядів, позицій, здатність до рольового поведінки і розширюють обсяг комунікативних умінь [3].

Розвиток комунікативних якостей майбутнього спеціаліста поєднує п'ять напрямків:

– мовленнєвий (розуміння, говоріння, письмо);

- мовний (знання фонетики, графіки, орфографії, лексики, граматики);
- дискурсивний (комунікативні вміння, пов'язані з умовами реалізації окремих мовленнєвих функцій із застосуванням адекватних мовних моделей-зразків);
- соціокультурний та соціолінгвістичний (знання, уміння використовувати у спілкуванні та пізнанні іншомовні соціокультурні та соціолінгвістичні реалії);
- стратегічний (розвиток здатності студентів до самостійного навчання і самовдосконалення, бажання спілкуватись, слухати, розуміти інших), який передбачає уміння вибирати ефективні стратегії для вирішення комунікативних завдань; планувати навчальний процес, уміння адекватної оцінки та самооцінки [6].

Висновок. Розроблена на основі теоретичного аналізу наукових джерел критеріально-рівнева база сформованості комунікативних якостей майбутніх молодших медичних спеціалістів є необхідною передумовою дослідження механізмів формування і реалізації комунікативних якостей. Нагальною потребою залишається розробка і апробація нових навчальних курсів чи доповнення існуючих з орієнтацією на поетапний ґрунтовний розвиток таких якостей з урахуванням індивідуальних особливостей майбутніх професіоналів.

Список використаних джерел

1. Грабовик А. Психологія спілкування медсестри і пацієнта / А. Грабовик // Медична сестра. Додаток до газети Сімейний лікар. – 2005. – № 1. – С. 30–31.
2. Жудіна Л. А. Першочергові завдання медичних освітніх закладів України у поліпшенні медсестринської підготовки // Організація навчально-виховного процесу. З досвіду роботи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації / Л. А. Жудіна. – 2008. – Випуск 12. – С. 6 – 11.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: підручник для вищ. пед. навч. закладів / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 348 с.
4. Кречетников К. Г. Креативная образовательная среда на основе информационных и телекоммуникационных технологий как фактор саморазвития личности [Электронный ресурс] / Константин Геннадьевич Кречетников // Интернет-журнал «Эйдос». – 2004. – 22 июня. Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2004/0622-10.htm>.
5. Новиков А. М. Профессиональное образование России / Александр Михайлович Новиков // Перспективы развития. – М.: ИЦПНПО РАО, 1997. – С. 38–39.
6. Проблемы эстетического развития личности школьника / [Квятковский А. И., Буров Е. В., Печке А. П. и др.]; под ред. Е.В. Бурова, А.И. Квятковского – М.: Педагогика, 1987 – 96 с.
7. Хараш А. У. К определению задач и методов социальной психологии в свете принципа деятельности / А. У. Хараш // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М., 1977. – 276 с.

Стаття надійшла до редакції 09.04. 2012.

Шутько Т.

Севастопольский медицинский колледж имени Жени Дерюгиной, Украина

ИССЛЕДОВАНИЕ СФОРМИРОВАННОСТИ КОМУНИКАТИВНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩИХ МЛАДШИХ МЕДИЦИНСКИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье обоснованы критерии и уровни сформованности коммуникативных качеств будущих младших медицинских специалистов в высшем медицинском учебном заведении I-II уровней аккредитации.

Ключевые слова: коммуникативные качества, уровни и критерии сформованности коммуникативных качеств.

Shutko T.

Sebastopol Medical College of Eugene Deriugina, Ukraine

RESEARCH OF FORMATION OF COMMUNICATIVE QUALITIES OF FUTURE JUNIOR MEDICAL SPECIALISTS

The levels and criteria of formation of communicative qualities of future junior medical specialists in higher educational medical institutions of the I-II levels of accreditation are grounded in the article.

Keywords: communicative qualities, levels and criteria of formation of communicative qualities.